

Ecologically economic aspects of food safety in the context of sustainable development

N. Chmulenko

The paper presents the ecologically economic aspects of food safety in the context of sustainable development. The role of fertilize in the reproduction of soil fertility is considered. The level of Ukraine food safety is determined.

Key words: sustainable development, public necessity, ecological and economic system, food safety.

УДК 339.13.024:637.1

ЗУБЧЕНКО В.В., аспірантка

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.**, д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ЧИННИКИ ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ МОЛОКА І МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ

Розглянуто фактори впливу на розвиток молочної галузі. Проаналізовано тенденції розвитку світового ринку молока і молочних продуктів.

Ключові слова: молоко, молочна продукція, попит, пропозиція, світовий ринок.

Постановка проблеми. Ринок молока і молочної продукції має важливе значення у забезпеченні споживачів продуктами харчування. Для створення високих конкурентних позицій на ринку підприємствам молокопереробної галузі необхідно зосереджувати увагу не тільки на ефективності виробництва, а й на стійкості функціонування в конкурентному середовищі. Саме тому необхідно приділити увагу дослідженню тенденцій світового та національного ринків молока та молочної продукції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням функціонування ринку молока та молокопродукції приділяють увагу М. М. Ільчук [1], Д. Ф. Крисанов [2], Т. Л. Мостенська [3], В. І. Радько [4], П. Т. Саблук [5], О. М. Шпичак [6] та ін. Проте, вважаємо, що проблема й досі залишається актуальною і потребує поглибленого дослідження. Оскільки ринок молочної продукції формується під впливом обсягів попиту і пропозиції, важливим залишається питання дослідження факторів, що на них впливають.

Метою дослідження є оцінка та аналіз впливу основних факторів на розвиток ринку молока і молочних продуктів.

Результати досліджень та їх обговорення. Чинники розвитку ринку є джерелом дії на економічні відносини, пов'язані з обміном товарів і послуг, що відбивається на зміні змінних параметрів ринку – попиту, пропозиції і ціни.

Відомо, що як і будь-яка система, ринок перебуває під впливом двох груп факторів – внутрішніх і зовнішніх. Узагальнення численних існуючих ознак класифікації ринку дозволило встановити, що за територіальним охопленням розрізняють внутрішній, національний і міжнародний ринки.

Внутрішній ринок – це форма економічного обміну, за якої вітчизняні товари і послуги, призначені для продажу, реалізуються споживачам всередині країни і не пересікають національних кордонів. Вважаємо, що аналогом терміну "внутрішній ринок" може слугувати термін "ринок вітчизняної продукції".

Національний ринок – внутрішній ринок, що доповнюється частиною економічного простору країни, пов'язаний із міжнародним обміном, тобто експортом та імпортом товарів і послуг.

Міжнародний ринок – це сукупність частин національних ринків, яка орієнтована на іноземних покупців і продавців та безпосередньо пов'язана із зарубіжними ринками.

Таким чином, світовий ринок об'єднує ринки всіх країн світу в єдине ціле за допомогою міжнародної торгівлі товарами і послугами, міжнародного руху капіталу і робочої сили, а також міжнародного інформаційного обміну [7].

Зміна кількісних показників попиту та пропозиції і ціни на ринку впливають на якісні характеристики ринку, тобто його розвиток. У таблиці 1 наведено структуру внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку внутрішнього ринку молока і молочних продуктів країни.

Чинники розвитку національного і міжнародного ринків взаємопов'язані і взаємозалежні, тому найбільш прийнятним є дослідження структури чинників розвитку світового ринку молока і молочних продуктів, який об'єднує ці сегменти в єдине ціле.

До чинників розвитку попиту на світовому ринку молока і молочних продуктів належать: динаміка світової економіки, рівень світових цін, залежність основних країн-споживачів від імпорту, відносна конкурентоспроможність інших продуктів-аналогів, кліматичні (погодні), а також ряд чинни-

ків випадкового характеру. До чинників розвитку пропозиції на світовому ринку молока і молочних продуктів належать: структура світового попиту, ємність ринку імпортера, структурні характеристики світового виробництва і експорту, політика інших держав-експортерів відносно молочного сектору, дії регіональних об'єднань з регулювання обсягів виробництва молока і молочних продуктів та їх вплив на рівень світових цін, а також ряд чинників випадкового характеру.

Таблиця 1 – Чинники розвитку внутрішнього ринку молока і молочних продуктів

Чинники	Параметри ринку	Чинники внутрішнього ринку
Внутрішні чинники	Попит	Платоспроможність населення, історичні та національні традиції споживання, рівень задоволення потреб споживачів, наявність та конкурентоспроможність товарів-аналогів
	Пропозиція	Науково-технічний і технологічний розвиток виробництва, доступність інвестицій та засобів виробництва, кваліфікованої праці, розвиток виробничої та торговельної інфраструктури
	Ціна	Вартість виробничих ресурсів (праця, капітал; земля), масштабність виробництва
Зовнішні чинники	Попит	Розвиток торговельної інфраструктури, дієвість державних програм стимулювання попиту на продукцію
	Пропозиція	Конкурентоспроможність вітчизняної продукції порівняно з іноземними аналогами, імпортною продукцією, державна підтримка виробництва
	Ціна	Рівень захисту від імпорту та підтримки державою внутрішніх цін, рівень світових цін

Світовий ринок молока, як і багато ринків сировини, не єдиний. Він є фрагментованим на окремі місцеві ринки великої кількості виробників молока і декількох покупців-переробників. Специфічні якості сирого молока не дозволяють транспортувати його на далекі відстані, тому переробка молока на підприємствах є єдиним можливим варіантом. За оцінкою фахівців ФАО, обсяг експорту на світовий ринок молочних продуктів складає всього 7% в еквіваленті молока від всього обсягу виробництва молока в світі, що є значно нижчим за рівень експорту по інших продуктах, таких як зерно та ін. [8].

Удосконалення технологій охолодження і транспортування молока дозволили підвищити частку товарного молока в світовій торгівлі, що дало можливість вести торгівлю молочною продукцією набагато більшими, ніж в попередні роки, обсягами, хоча високі витрати все ще вносять свої обмеження. Зазначимо, що майже всі країни світу виробляють молоко для внутрішнього споживання, але витрати виробництва істотно варіюють під впливом таких чинників, як трудові витрати, генетика тварин, рівень технологій виробництва, що використовуються на фермах, якості кормових культур і води для худоби. В основному надлишки молока властиві країнам із відносно великими та низькими у розрахунку на одиницю продукції вкладеннями у виробництво молока і порівняно невеликою чисельністю населення, наприклад, Новій Зеландії – основного виробника молочних продуктів для світового ринку.

Зростання цін на світовому ринку молочних продуктів в останні роки свідчить про значний потенціал цих продуктів для експорту. Дослідженням встановлено, що нині спостерігається очевидне відставання темпів приросту виробництва молока в світі над темпами приросту населення, і, відповідно, темпами приросту попиту.

Зазначимо, що в останні роки обсяги виробництва молока буйволів зростали набагато вищими темпами, ніж коров'ячого. Однак, коров'яче молоко залишається основним продуктом молочного господарства світу. Ця ситуація сприяє продовженню зростання цін на молоко і молочні продукти. Для країн-експортерів молочних продуктів, без сумніву, це дуже позитивна тенденція, тим більше для тих країн, які використовують для розміщення продукції на світовому ринку заходи щодо стимулювання експорту – експортні субсидії.

Скорочення забезпеченості молоком у світі, в першу чергу, впливає на країни, які не є самозабезпеченими молоком. Якщо населення із рівнем доходів вище середніх ще спроможне споживати молоко і молочні продукти в умовах підвищення цін, то населення із рівнем доходу нижче середнього не в змозі задовольнити ці потреби.

Розвиток внутрішнього ринку передбачає розвиток виробництва і забезпечення низької вартості виробництва продукції, що, в першу чергу, пов'язане з ефектом економії на масштабах. Забезпечення ефективного виробництва продукції, навіть на великих підприємствах, неможливо без наявності дієвого механізму поєднання ринкового саморегулювання та державного регулювання, яке створює умови для ефективного виробництва молока та молочних продуктів. Формування інструментів державного регулювання є питанням національної безпеки.

Найбільш важливою проблемою розвитку місцевих ринків молока є низька товарність молока в більшості країн світу, що розвиваються, пов'язана із низькими потужностями товаровиробників. Основна маса молока виробляється домашніми господарствами, що утримують по 1-2 голови молочної худоби, а продукція, в основному, направлена на задоволення потреб сім'ї і не виходить за межі господарства.

У різних країнах роздрібна торгівля молочними продуктами зростає абсолютно різними темпами у зв'язку із підвищенням доходів і зростанням міського населення. Активна пропаганда в ЗМІ і формування нових каналів реалізації також сприяють збільшенню продажів молока і молочних продуктів у країнах, де вони лише знаходять своїх споживачів. Наприклад, у Китаї на початок 2000 р. обсяги споживання молочних продуктів зростали на 15% в рік. Відомо, що мережі супермаркетів допомагають прискорити зростання споживання, надаючи споживачам можливість доступу до широкого вибору продуктів і брендів. Уряди країн також сприяють зміні попиту, пропагуючи споживання молока у дошкільних та шкільних навчальних закладах як засіб поліпшення раціону дитячого харчування. Зазначимо, що на ринках молока та молочних продуктів країн, що розвиваються, підвищення обсягів споживання молочних продуктів складає більш, ніж 10% на рік.

У багатьох країнах із високим рівнем доходів населення, де темпи зростання споживання молочних продуктів у розрахунку на душу населення і його чисельність вже вирівнялися, попит на молочні продукти зростає із темпом росту 2% в рік. Це зумовлено, в основному, споживанням продуктів із вищою доданою вартістю, ніж зі зростанням фізичного обсягу продукції. Стрімке зростання попиту на молочні продукти у розвинених країнах із середнім рівнем доходів населення також підтримує торгівлю молочними продуктами в світі.

Хоча зростання доходів, в основному, призводить до збільшення загального споживання молочних продуктів, однак не можна відзначити те ж саме про споживання окремих видів продуктів. Наприклад, у деяких країнах із високим рівнем доходів населення зростає споживання сиру, а споживання питного молока знижується. Водночас споживання йогуртів у розрахунку на душу населення є значним у країнах з високим рівнем доходів, таких як Японія і Західна Європа, де спостерігається підвищення попиту на цей продукт.

Якість продукції на сьогодні є одним з основних інструментів конкурентної боротьби на світовому ринку. Здатність виробників забезпечити якість молока на всіх стадіях виробництва, доставки, розподілу та збуту кінцевої продукції споживачам має найбільше значення на локальних ринках. Водночас зі зростанням світової торгівлі та попиту на нових ринках саме якість постає визначальним чинником у вирішенні питання вибору товару споживачами.

Смакові характеристики молочних продуктів визначають переваги споживачів до тих або інших продуктів. Розуміючи це, багато молокопереробних підприємств займаються розширенням асортименту продукції через зміну смакових характеристик продуктів. Розробка нових молочних продуктів, таких як свіжі молочні і кисломолочні продукти, є найважливішим резервом розширення ринків молочних продуктів, відповідно і виробництва молока.

Збільшення доходів населення і процес "вестернізації", що продовжується, сприяли тому, що більшість населення світу починає споживати молоко і молочні продукти навіть у тих країнах, де ці продукти не споживалися раніше через історичні та національні традиції. Відсутність або нестача пропозиції і зростаючий попит на внутрішньому ринку на молоко і молочні продукти сприяють тому, що такі країни поступово збільшують імпорт цих продуктів.

Торгівля молочними продуктами здійснюється під значним впливом різних обмежень, що вводяться багатьма країнами із розвинутою ринковою економікою. Обмеження торгівлі продуктами сільського господарства, сировиною і продовольством між країнами – одне з найбільш проблемних питань, що найчастіше піднімаються у світовій спільноті.

У провідних країнах світу економічний механізм функціонування ринку молока та молочної продукції передбачає регулювання спільно із програмами внутрішньої цінової підтримки, тоді як окремі країни для захисту свого молочного сектору використовують виключно тарифи. За даними досліджень американських економістів, на початку 2000-х рр. тарифи на молочні продукти значно перевищували середній рівень сільськогосподарських тарифів у світі і складали 62%, тоді як тарифи на молочну продукцію – 85% [9]. Очевидно, що усунення заходів щодо захисту від імпорту ймовірно могло б мати значний ефект серед усіх інших заходів з реформування політики в

цьому напрямі, бо це торкнулося б найбільшого числа країн і відкрило б внутрішні молочні ринки для конкуренції з боку дешевого імпорту молочної продукції.

На сьогодні розвиток світового ринку молока зустрічається із цілим рядом проблем – низька товарність і якість сирого молока у країнах, що розвиваються; перевищення темпів приросту населення над темпами зростання виробництва молока; низька організованість ринків, що розвиваються, для забезпечення якості сировини і кінцевої продукції; високі тарифні і нетарифні обмеження торгівлі. Низька товарність молока в країнах, що розвиваються, пов'язана з невеликими розмірами ферм, стримує зростання обсягів поставок молока на переробку, що негативно впливає на розвиток світового ринку. Низька технічна і технологічна оснащеність цих ферм не дозволяє повною мірою використати можливості підвищення якості продукції.

Висновки. Низька привабливість молочного скотарства стримує зростання обсягів виробництва молока. Населення світу зростає набагато швидшими темпами, ніж темпи зростання виробництва молока, що загострює питання продовольчої безпеки світу, а також пошуків шляхів збільшення виробництва молока і альтернативних джерел протеїну для людини.

Умови швидкого зростання доходів у країнах, що розвиваються, зумовлюють ситуацію, за якої населення починає більше споживати молока і молочних продуктів. Суттєвим джерелом надходження молочних продуктів у цих країнах залишається імпорт.

Скорочення забезпеченості молоком у світі зумовлено, насамперед, збільшенням обсягів споживання молока і молочних продуктів в тих країнах, які не забезпечують потребу споживачів внутрішнього ринку. Ця ситуація сприяє продовженню підвищення цін на молоко і молочні продукти в світі, від якого страждають найменш забезпечені верстви населення, що в основному проживають у країнах, що розвиваються.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ільчук М. М., Радько В. І. Нарощування потенціалу та підвищення ефективності молочної промисловості. Молочна та молокопереробна промисловість: Україна – 2007 / М. М. Ільчук // Гром. орг. «Асоціація «Український клуб аграрного бізнесу». – К.: Логос, 2008. – С. 121–132.
2. Крисанов Д. Ф. Агропродовольча продукція в координатах якості та безпечності / Д. Ф. Крисанов // Економіка АПК: Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2011. – № 1. – С. 12–19.
3. Мостенська Т. Л. Показники стану молочної промисловості України / Т. Л. Мостенська // Наукові праці НУХТ. – 2009. – № 29. – С. 91–94.
4. Радько В. І. Формування пропозиції на ринку молока в США / Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – Т. 2. – С. 171–175.
5. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: моногр. / [за ред. П. Т. Саблука і В. І. Бойка]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.
6. Шпичак О. М. Якість і ціна сільськогосподарської продукції / О. М. Шпичак // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – К.: ВЦ НУБіПУ, 2010. – Вип. 154. – Частина 1. – С. 11–19.
7. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2002. – 535 с.
8. FAO: Глобальний аналіз ринку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thecowsite.com/articles/1209/milk-and-milk-products>.
9. Faostat statistics. Livestock primary and processed – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.faostat.fao.org.

Факторы внутренней и внешней среды функционирования рынка молока и молочных продуктов

В.В. Зубченко

Рассмотрены факторы влияния на развитие молочной отрасли. Проанализированы тенденции развития мирового рынка молока и молочных продуктов.

Ключевые слова: молоко, молочная продукция, спрос, предложение, мировой рынок.

Factors of internal and external environment of functioning of market of milk and dairy products

V. Zubchenko

The factors of influence on development of dairy industry are considered. Progress of world market of milk and dairy products trends are analysed.

Key words: milk, dairy products, demand, suggestion, world market.

УДК 631.14:636.5:005.511(1-4)

ДІДЕНКО С.В., аспірант

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.**, д-р екон. наук